

**Ārvalstu valūtu skaidrās naudas
pirkšanas un pārdošanas sektora
noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un
terorisma finansēšanas risku novērtējums**

2019

Latvijas Bankas licencēšanas komisija

Saturs

I. Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas sektora raksturojums	5
II. Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas sektora identificētie draudi.....	7
III. Tiesiskā regulējuma noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomā vispusīgums	9
IV. Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas darbības uzsākšanas kontrole un tās kvalitāte	10
V. Uzraudzības darbību efektivitāte	12
VI. Sodu regulējums un pielietošana	15
VII. Kapitālsabiedrību iekšējās kontroles sistēmu darbības efektivitāte	16
VIII. Uzraudzības un ziņošanas par aizdomīgiem darījumiem efektivitāte.....	17
IX. Informācijas par patiesā labuma guvēju pieejamība.....	18
X. Kapitālsabiedrību personāla godīgums/ētiskums un zināšanas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu	19
XI. Terorisma finansēšanas risks.....	21
XII. Secinājumi	21

Kopsavilkums

Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas kapitālsabiedrību sektora noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas risks novērtēts kā vidējais.

Risku ietekmējoši faktori:

Sektora lielums:

Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas sektora (36 kapitālsabiedrības, neietverot kredītiestādes, kuras nodarbojas ar ārvalstu valūtu skaidras naudas pirkšanu un pārdošanu) pirktu un pārdoto ārvalstu valūtu apjoms Latvijā pēdējos gados ir vienmērīgs, ik gadu tajā notiekot ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas darījumiem aptuveni 300 milj. *euro* vērtībā. Kapitālsabiedrību, kuras saņēmušas Latvijas Bankas licenci ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanai un pārdošanai, apgrozījumu veido aptuveni 1–1.5% no kopējās apmainītās ārvalstu valūtas, līdz ar to kopējais ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas tirgus apgrozījums Latvijā ir lēšams ap 3–4.5 milj. *euro* gadā. Salīdzinoši kredītiestāžu kopējais apgrozījums Latvijā pārsniedz 1 000 milj. *euro* gadā, kas norāda uz to, ka ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas kapitālsabiedrību īpatsvars Latvijas kopējā finanšu tirgus ietvaros nav būtisks. Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas tirgū darbojošās kapitālsabiedrības lielākoties ir nelieli uzņēmumi, tikai atsevišķām lielākajām kapitālsabiedrībām darbinieku skaits pārsniedz 10.

Darījumu raksturojums:

Vairāk kā 97% no kapitālsabiedrību veiktajiem darījumiem ir anonīmi, kuros kapitālsabiedrībai nav pienākums noskaidrot darījuma veicēja identitāti. No noziedzīgi iegūtu līdzekļu un terorisma finansēšanas novēršanas viedokļa anonīmi darījumi skaidrā naudā rada paaugstinātu risku. Darījuma summas sliekšnis, no kura kapitālsabiedrībām ir pienākums veikt klienta izpēti noteikts 2017. gada nogalē – 1,500.00 *euro* (iepriekš klienta identifikācija bija jāveic sasniedzot neparasta darījuma pazīmēs noteikto sliekšni – 8,000.00 *euro*). Joprojām augsts anonīmu darījumu skaits norāda uz to, ka pamatā veikti darījumi par nelielām summām – vidējais darījuma apmērs ir ap 400 *euro*.

Klientu izpēte:

Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas sektorā, veicot klientu izpēti, problēmas rada informācijas pieejamība un uzticamība. Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšana un pārdošana ir tūlītējs darījums. Veicot pārāk laikietilpīgu vai detalizētu klienta izpēti, ir pamatos risks, ka klients var atteikties no darījuma un dosies veikt darījumu citās valūtas maiņas vietās, t.sk. iespējams sadalot darījumu, lai samazinātu sniedzamās informācijas apmēru vai arī lai pilnībā no tās izvairītos. Līdz ar to visa nepieciešamā klienta izpētes informācija ir jāiegūst veicot darījumu.

Kapitālsabiedrības lielākoties ir mazi uzņēmumi, tiem nav kapacitātes nodrošināt dārgas klientu darījumu uzraudzības sistēmas, t.sk. ņemot vērā, ka lielākā daļa darījumu

ir anonīmi, tām būtu neliela noslodze. Rezultātā klientu izpēte balstās uz klientu sniegto informāciju, kuru gadījuma rakstura darījumā ir faktiski neiespējami pārbaudīt, īpaši attiecībā uz fiziskām personām. Patieso labuma guvēju un politiski nozīmīgas personas statusa pārbaudes noskaidrošanai sektorā pamatā tiek izmantota klienta sniegtā informācija un publiskie reģistri, kurus iespējams ātri pārbaudīt (jāņem vērā, ka attiecībā uz politiski nozīmīgām personām Latvijā šāds reģistrs neeksistē). Tādējādi ir apgrūtināta pilnvērtīga klienta izpēte, kas kopumā paaugstina sektora ievainojamību.

No kapitālsabiedrību klientu loka tikai neliela daļa ir klienti, ar kuriem ir darījumu attiecības.

Kapitālsabiedrību izpratne par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu:

Veiktajās kapitālsabiedrību pārbaudēs biežāk atklātie pārkāpumi, īpaši mazākajās kapitālsabiedrībās, ir saistīti ar nepietiekamām zināšanām noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomā. Kopumā 2018. gadā vairāk kā pusē no veiktajām pārbaudēm tika konstatēts, ka kapitālsabiedrību darbinieku zināšanas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomā ir nepietiekamas.

Riska vērtējums

Skaidrā nauda, tūlītēja darījuma izpilde, konkurence tirgus dalībnieku starpā un atvērtais tirgus (klientam brīva iespēja atteikties no darījuma un iet uz citu valūtas maiņas punktu) rada sektoram būtiskus draudus. Ievainojamība tiek pārvaldīta nosakot sektoram saistošu klientu identifikācijas sliekšni un veicot darījumu uzraudzību, samazinot sektora risku. Neskatoties uz pasākumiem sektora ievainojamības mazināšanai, joprojām liela daļa darījumu ir anonīmi gadījuma rakstura darījumi ar fiziskajām personām, un vidējais darījuma apmērs ir 400 *euro*, kas uzskatāma par nelielu summu. Ņemot vērā augstākminēto un sektora salīdzinoši nelielo apmēru sektora risks vērtējams kā **vidējs**. Lai samazinātu šo risku, būtu nepieciešams samazināt darījumu identifikācijas sliekšni, tādējādi samazinot anonīmo darījumu īpatsvaru un vienlaikus uzlabojot darījumu uzraudzības iespējas.

I. Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas sektora raksturojums

Atbilstoši normatīvo aktu prasībām ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu Latvijas Republikā drīkst veikt tikai kapitālsabiedrības, kuras saņēmušas Latvijas Bankas licenci un kredītiestādes. Kredītiestādēs ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošana netiek atsevišķi nodalīta no citiem pakalpojumiem, līdz ar to šī pakalpojuma pārraudzība notiek kopējā kredītiestādes pārraudzības procesa ietvaros, ko īsteno Finanšu un kapitāla tirgus komisija (tālāk tekstā – FKTK). Līdz ar to sektorālajā risku novērtējumā netiek vērtēta kredītiestāžu darbība ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas jomā.

Latvijā ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas kapitālsabiedrību darbību regulē likuma "Par Latvijas Banku" 10. un 11. pants un uz šā likuma 11. panta pamata izdotie Latvijas Bankas 2009. gada 13. maija noteikumi Nr. 36 "Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas noteikumi" (tālāk tekstā – Latvijas Bankas noteikumi Nr. 36). Atbilstošo attiecīgā normatīvā akta prasībām, licence tiek izsniegta katrai ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas vietai, līdz ar to vienai kapitālsabiedrībai var būt vairākas licences.

Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu drīkst veikt gan Latvijas Republikā reģistrētas kapitālsabiedrības, gan citās Eiropas Ekonomikas zonas valstīs reģistrētas kapitālsabiedrības. Ar ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu ir aizliegts nodarboties fiziskajām personām.

Tabula Nr. 1

Pakalpojumu sniedzēju un licencēto ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas vietu skaits pārskata gada beigās

	2014	2015	2016	2017	2018
Kapitālsabiedrības	58	51	42	39	36
Licencēto vietu skaits	106	89	74	70	66

Kopš *euro* ieviešanas ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas kapitālsabiedrību skaits ir samazinājies (sk. tabulu Nr. 1). Pieaugot regulatīvajām prasībām, tendence kapitālsabiedrību skaitam samazināties turpināsies.

Uz 2018. gada 31. decembri ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu veica tikai Latvijas Republikā reģistrētas kapitālsabiedrības (tikai rezidenti). Tajā pat laikā:

- divās kapitālsabiedrībās dalībnieki ir ārvalstīs reģistrētas juridiskās personas;
- divās kapitālsabiedrībās dalībnieki ir ārvalstnieki, kas nav juridiskas personas.

Latvijas Bankas izsniegtā licence kapitālsabiedrībai sniedz tiesības veikt tikai ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas darījumus. Latvijas Banka nelicencē ārvalstu valūtu pirkšanu un pārdošanu bezskaidrā naudā. Latvijas Bankas noteikumi Nr. 36 pieļauj automatizētu ārvalstu valūtas pirkšanas un pārdošanas iekārtu izmantošanu, bet līdz 2018. gada beigām neviena šāda iekārta nebija uzstādīta.

Neskatoties uz to, ka pēc eiro ieviešanas pirktu un pārdoto ārvalstu valūtu apjoms strauji samazinājās, pēdējos 3 gados vērojams apgrozījuma stabilizēšanās (sk. tabulu Nr. 2).

Tabula Nr. 2

Ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas kapitālsabiedrību apgrozījums (milj. euro)

	2014	2015	2016	2017	2018
Nopirkts	314,1	239,3	210,5	215,8	211,2
Pārdots	163,4	110,5	108,3	104,6	88,4
Kopā	477,6	349,8	318,8	320,4	299,6

Pieaugot ekonomiskai izaugsmei pieprasījums pēc ārvalstu valūtu maiņas pakalpojuma varētu pieaugt, vienlaikus elektronisko norēķinu plašākas pielietojums un nerezidentu sektora slēgšana kredītiestādēs var ietekmēt pieprasījumu ārvalstu valūtu skaidrās naudas pakalpojumiem.

Kapitālsabiedrību kopējo klientu skaitu precīzi aprēķināt nav iespējams, jo klienta identifikācija netiek īstenota vairāk kā 97% darījumu. 2018. gadā neidentificētie darījumi veidoja ap 78% no visa apmainītā ārvalstu valūtu skaidrās naudas apjoma.

2018. gada nogalē un 2019. gada sākumā tika veikta kapitālsabiedrību aptauja (tālāk tekstā – kapitālsabiedrību aptauja), kurā piedalījās lielākā daļa kapitālsabiedrību, t.sk. visas lielākās.

Kapitālsabiedrību aptaujas dati norāda uz salīdzinoši zemo vidējo darījumu kapitālsabiedrībās, kur tikai nedaudz kapitālsabiedrību vidējais darījums pārsniedz 500 EUR atzīmi (sk. tabulu Nr. 3). Ievērojamais anonīmo darījumu īpatsvars (sk. tabulu Nr. 4) apstiprina nelielo darījumu lomu tirgū. Vairākās mazākajās kapitālsabiedrībās arī pēc identifikācijas sliekšņa 1,500.00 euro apmērā ieviešanas nebija neviena identificēta darījuma. Vienlaikus ir redzams, ka pēc minētā identifikācijas sliekšņa ieviešanas 2017. gada nogalē, 2018. gadā ir būtiski samazinājies anonīmi veikto darījumu apjoms, lai arī tas saglabājas augstā līmenī.

Tabula Nr. 3

Kapitālsabiedrību sadalījums pēc to vidējā viena darījuma apmēra

Summas robežas	2016	2017	2018
0.00 – 199.99 EUR	6	6	6
200.00 – 499.99 EUR	14	14	15
500.00 EUR un vairāk	8	9	8

Tabula Nr. 4

Anonīmo darījumu īpatsvars

	2016	2017	2018
Anonīmo darījumu skaits	98.0%	98.5%	97.1%
Anonīmo darījumu apjoms	82.0%	86.6%	77.6%

Vērtējot pieejamo informāciju par klientu struktūru, jāņem vērā, ka tā ir veidota no identificēto klientu loka un līdz ar to neatspoguļo lielāko klientu daļu. Kapitālsabiedrību klienti, galvenokārt, ir gadījuma rakstura klienti un tikai divās kapitālsabiedrībās ir nodibinātas darījumu attiecības ar klientiem. Vienā no šiem gadījumiem darījumu attiecības ir nodibinātas ar citām kapitālsabiedrībām, sniedzot ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas pakalpojumu, t.sk. kaimiņvalstīs reģistrētajām privātā

sektora juridiskām personām. Klienti galvenokārt ir Latvijas rezidenti, kam seko trešo valstu rezidenti un Eiropas savienības rezidenti (tabula Nr. 5). Klienti galvenokārt ir fiziskas personas, juridiskajām personām veidojot nelielu darījumu īpatsvaru (tabula Nr. 6). Pēc kapitālsabiedrību sniegtās informācijas neidentificētie klienti bieži vien ir vietējie iedzīvotāji, kuri pērk un pārdod ārvalstu valūtu, dodoties ceļojumos, ka arī ārvalstīs (Skandināvijā un Britu salās) strādājošie Latvijas valstspiederīgie.

Tabula Nr. 5

Klientu struktūra pēc valsts piederības, % no kopējā identificēto darījumu skaita

	2016	2017	2018
Latvija	79.0%	79.0%	87.3%
Eiropas Savienība	5.7%	8.8%	5.1%
Trešās valstis	15.4%	12.2%	7.7%

Ņemot vērā Latvijas ģeogrāfisko atrāšanās vietu uz Eiropas Savienības robežas tabulā Nr. 5 atspoguļotā klientu struktūra ir atbilstoša sagaidāmajai. Izmaiņas 2018. gadā skaidrojamas ar identifikācijas sliekšņa pazemināšanos, kā rezultātā būtiski pieauga kopējais identificēto darījumu skaits.

Tabula Nr. 6

Darījumi ar juridiskām personām, % no kopējā identificēto darījumu skaita

Reģistrācijas valsts	2016	2017	2018
Latvijā reģistrētās	4.8%	20.1%	14.7%
Eiropas Savienībā reģistrētās	0.8%	5.0%	2.9%

2018. gadā būtiski pieauga identificēto darījumu skaits, sniedzot objektīvāku priekšstatu par darījumiem. Ņemot vērā, ka juridiskajām personām parasti nav nepieciešami nelieli ārvalstu valūtas maiņas darījumi, sagaidāms, ka pieaugot identificēto darījumu skaitam, darījumu ar juridiskām personām īpatsvars turpinās samazināties.

II. Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas sektora identificētie draudi

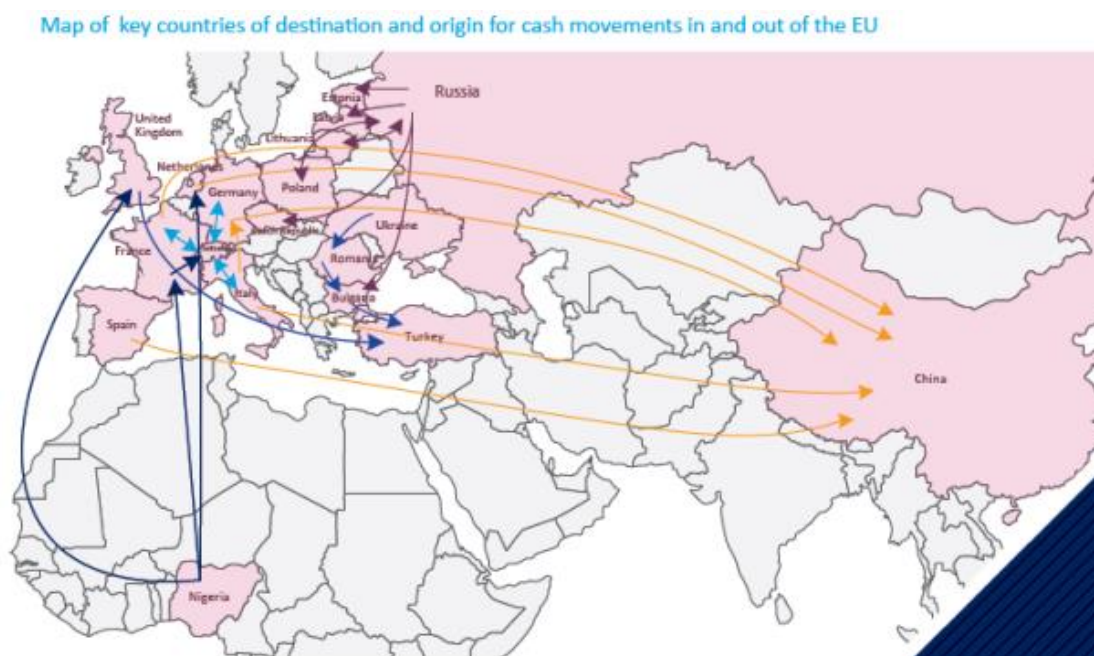
Eiropas Komisijas Pār nacionālais noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas riska novērtējuma ziņojums (tālāk tekstā – SNRA) ir vērtēts pēc 3. ES NILLTF direktīvas prasībām, kas 2015. gadā aizstāta ar 4. NILLTF direktīvu un 2018. gada 19. jūnijā tālāk precizēta 5. NILLTF direktīvā. SNRA tiek vērtētas ievainojamības atbilstoši 3. NILLTF direktīvas prasībām un tika vērtētas tikai iekšējās ievainojamības un riski, bet ne tie, kas nāk no trešajām valstīm.

Ņemot vērā, ka ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas kapitālsabiedrības nenodrošina naudas līdzekļu uzglabāšanu vai transportēšanu, tad galvenie riski ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas kapitālsabiedrībām ir saistīti ar skaidro naudu. SNRA secina, ka skaidrā nauda ir visbiežāk novērotā noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijai un terorisma finansēšanai izmantotā naudas līdzekļu forma, jo tā slēpj lietotāja identitāti. Līdz ar to uzņēmumi, kas darbojas ar augstu skaidrās naudas īpatsvaru/intensitāti, ir uzskatāmi par augstākā riska zonā esošiem. Īpaši uzsvērta ir lielo nominālu (200 un 500 euro banknošu)

pieņemšana, kā risku paaugstinoša, jo tipiski norēķinos lieto mazāka nomināla banknotes. Līdz ar to nav līdz galam skaidra nepieciešamība pēc lielo nominālu banknotēm. Lielo nominālu banknošu galvenā priekšrocība ir ērtāka lielu skaidrās naudas summu transportēšana un uzglabāšana, bet legālas/nelegālas izcelsmes naudas līdzekļu sadalījums šādām aktivitātēm nav pieejams. Tajā pašā laikā lieli nomināli nav izteikti terorisma finansēšanas gadījumiem, kur tiek vairāk uzsvērtas mazo nominālu banknošu priekšrocības pieejamībā un lietošanas ērtībā.

SNRA informācija (attēls Nr.1) liecina par skaidrās naudas plūsmu Latvijā no Krievijas, tādējādi norādot uz vienu no riska avotiem. Kas attiecas uz terorisma finansēšanu, tad šai naudas plūsmai ir tendence izplūst no Eiropas Savienības, norādes par skaidrās naudas plūsmu uz Eiropas Savienības terorisma finansēšanas nolūkā ir limitētas, tomēr ir konstatēti arī gadījumi saistībā ar trešo valstu naudas summu ieplūdi Eiropas Savienībā, t.sk. caur Krieviju, kad šie līdzekļi tiek integrēti Eiropas Savienības finanšu sistēmā.

Attēls Nr. 1

Avots: Eiropas Komisijas Pār nacionālais noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas riska novērtējuma ziņojums

Ārvalstu valūtu pirkšana un pārdošana mēdz būt nozīmīga terorisma finansēšanā, pērkot un pārdodot EUR un USD (un to valstu valūtas, kas atrodas konfliktzonās vai to tuvumā), dodoties un konfliktu zonu. Ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas riski pastāv arī noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijā, t.sk. noziedzniekiem iefiltrējoties ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas tirgū kā komersantiem. Risku paaugstinoši faktori ir skaidrās naudas riska faktori. Jāņem vērā, ka būtiskākie riski ir identificēti darījumos, kur ārvalstu valūtu pirkšana un pārdošana saistīta ar naudas līdzekļu tālāku pārsūtīšanu.

Latvijas Republikas nacionālais noziedzīgi iegūtu līdzekļu un terorisma finansēšanas risku novērtējumā (tālāk tekstā – NRA) secināts, ka noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas jomā visbūtiskākos draudus rada šādi noziedzīgi nodarījumi:

- korupcija un kukuļošana (amatnoziegumi);

- noziedzīgi nodarījumi nodokļu jomā;
- krāpšana;
- kontrabanda.

Galvenos draudus rada noziedzīgi nodarījumi, kas veikti lielos apmēros un/vai organizētā grupā. Vienlaikus secināts, ka proporcionāli lielāks apdraudējums rodas no noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti ārvalstīs.

Kopējā terorisma finansēšanas ievainojamība un arī draudu līmenis NRA novērtēts kā zems, tādējādi vispārējais terorisma finansēšanas risks ir zems. Nozīmīgākos terorisma finansēšanas draudus (ņemot vērā, ka apdraudējuma līmenis ir zems) rada:

- Latvijas iedzīvotāju iespējamā pievienošanās islāmistu teroristu grupējumiem;
- nevalstisko organizāciju un uzņēmējdarbības vides iespējama izmantošana terorisma finansēšanai un slēpta vai maskēta likumīgiem mērķiem paredzētu līdzekļu novirzīšana teroristiskām organizācijām vai to dalībniekiem;
- atsevišķu Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma subjektu, piemēram, nebanku kreditētāju un dažādu maksājumu pakalpojumu sniedzēju iespējamā izmantošana naudas līdzekļu iegūšanai un novirzīšanai teroristu organizācijām vai to dalībniekiem.

Pastāv riski, ka terorisma finansēšana var notikt kā pašfinansēšana, līdzekļu iegūšana no ģimenes locekļiem vai no nevalstiskajām valsts organizācijām (pēdējais variants ir teorētisks un praksē nav novērots).

Latvijas iekšzemes noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas draudi parasti saistīti ar pašlegalizāciju, galvenokārt, saistībā ar noziedzīgi iegūtiem līdzekļiem, kas iegūti no narkotisko/psihotropo vielu nelegālas aprites, atsevišķiem zemāka līmeņa mantiskajiem noziedzīgiem nodarījumiem un sarežģītākām krāpšanām (piem., maksātnespējas ļaunprātīga izmantošana) un noziedzīgiem nodarījumiem nodokļu jomā.

Tradicionāli trešo personu interesēs veikto jeb profesionālo noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas pakalpojumu nodrošina juridisko, nodokļu, finanšu un grāmatvedības pakalpojumu sniedzēji, nekustamo īpašumu aģenti. Saskaņā ar Valsts policijas sniegto informāciju novērtējuma periodā ir bijuši daži kriminālprocesi, kuros iesaistīti minēto profesiju pārstāvji, t.sk. viens notiesājošs spriedums pret zvērinātu advokātu par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju lielā apmērā. Papildus jau tradicionāli novērotai tendencei noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijā iesaistīt mazturīgas, nepieredzējušas personas vai personas bez noteiktas dzīvesvietas, arvien vairāk tiek izmantotas Latvijā vai ārvalstīs reģistrētas juridiskas personas, pārsvarā sabiedrības ar ierobežotu atbildību, biedrības, nodibinājumi un fondi ar labu reputāciju un darbības vēsturi.

III. Tiesiskā regulējuma noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomā vispusīgums

Kapitālsabiedrību, kas saņēmušas Latvijas Bankas licenci ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanai un pārdošanai, darbību noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomā regulē:

- likums "Par Latvijas Banku";
- Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likums;

- Ministru Kabineta 2017. gada 14. novembra noteikumi Nr. 674 "Noteikumi par neparasta darījuma pazīmju sarakstu un kārtību, kādā sniedzami ziņojumi par neparastiem vai aizdomīgiem darījumiem";
- Ministru Kabineta 2016. gada 8. marta noteikumi Nr. 138 "Noteikumi par valstīm un starptautiskajām organizācijām, kuras sastādījušas to personu sarakstus, kas tiek turētas aizdomās par iesaistīšanos teroristiskās darbībās vai masu iznīcināšanas ieroču izgatavošanā, glābšanā, pārvietošanā, lietošanā vai izplatīšanā";
- Latvijas Bankas 2017. gada 30. oktobra noteikumi Nr. 158 "Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas prasības, veicot ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu" (tālāk tekstā – Noteikumi Nr. 158);
- Latvijas Bankas noteikumi Nr. 36.

Kopumā tiesiskais regulējums ir vērtējams, kā pietiekošs. Lielākā problēma no tiesiskā regulējuma puses ir nepietiekoši skaidra darījumu attiecību definīcija, kura nav viennozīmīgi piemērojama gadījumos, kad klients regulāri veic darījumus, bet netiek noteikts ilgstošs mērķis, jo klients var arī neatnākt veikt nākošo darījumu. Rezultātā rodas situācija, kad kapitālsabiedrībai ir iespēja izvairīties no savlaicīgas darījumu attiecību nodibināšanas, lai atliktu klienta izpēti pasākumus. Vienlaikus Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likums paredz, ka klienta izpēte jāveic pirms pirmā darījuma darījuma attiecībās, kas šādā situācijā nav iespējams, jo darījumu attiecības tiek nodibinātas pēc vairākiem darījumiem.

IV. Ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas darbības uzsākšanas kontrole un tās kvalitāte

Lai kapitālsabiedrība varētu sniegt ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas pakalpojumu, tai jāsaņem Latvijas Bankas licenci. Latvijas Bankas licenču izsniegšanas un kapitālsabiedrību darbības kontroles kārtību regulē likuma "Par Latvijas Banku" 11. pants un uz tā pamata izdotie Latvijas Bankas noteikumi Nr. 36.

Licence tiek izsniegta katrai ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas vietai. Latvijas Bankas izsniegtā licence ir derīga piecus gadus, un pēc attiecīgā termiņa notecējuma ir pārreģistrējama uz jaunu termiņu. Licence pārreģistrējama arī gadījumos, ja mainās ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas vieta.

Atbilstoši Ministru Kabineta 2006. gada 9. maija noteikumiem Nr. 372 "Noteikumi par valsts nodevu par atļaujas (licences) izsniegšanu ārvalstu valūtas pirkšanai un pārdošanai" valsts nodevas likmes par licenci ārvalstu valūtas pirkšanai un pārdošanai ir šādas:

- par licences izsniegšanu vienai valūtu pirkšanas un pārdošanas vietai – 14 200 *euro*;
- par licences pārreģistrāciju vienai valūtu pirkšanas un pārdošanas vietai – 1 400 *euro*.

Latvijas Bankas noteikumu Nr. 36 26. punkts nosaka prasības kapitālsabiedrībām, lai saņemtu licenci, t.sk. prasības lai kapitālsabiedrības dalībniekus līdz fiziskajai personai, kurai ir būtiska līdzdalība kapitālsabiedrībā, pārvaldes institūciju pārstāvis vai prokūrists nav krimināli sodīts vai sodāmība ir noņemta vai dzēsta, pēdējā gada laikā nav divas reizes administratīvi sodīts par komercdarbību regulējošo normatīvo aktu pārkāpumiem vai viņam nav noteikts aizliegums veikt komercdarbību vai pēdējo triju

gadu laikā nav divas reizes sodīts par būtiskiem normatīvo aktu pārkāpumiem noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomā.

Kapitālsabiedrība, kopā ar iesniegumu licences reģistrēšanai un visu augstākminēto informāciju apliecināšanai dokumentiem, t.sk. izziņu no Iekšlietu ministrijas Informācijas centra Sodū reģistra, kura nav vecāka par 6 mēnešiem, iesniedz Latvijas Bankai arī noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas riska novērtējumu un iekšējās kontroles sistēmas dokumentu (tālāk tekstā – IKS dokuments). Latvijas Bankas licencēšanas komisija pārbauda saņemto informāciju, t.sk. lūdzot to precizēt vai papildināt pēc nepieciešamības, un pieņem lēmumu par licences izsniegšanu vai atteikumu izsniegt licenci.

Ja kapitālsabiedrība vairs neatbilst minētājām prasībām, jau izsniegtā licence tiek anulēta. Ja kapitālsabiedrība vēlas mainīt pārvaldes institūcijas pārstāvi, prokūristu vai dalībnieku, kurš pretendē uz būtisku līdzdalību kapitālsabiedrībā, tad kapitālsabiedrībai atbilstoši Latvijas Bankas noteikumu Nr. 36 52. un 53. punkta prasībām pirms attiecīgās maiņas izdarīšanas jāaskaņo šī maiņa ar Latvijas Bankas licencēšanas komisiju.

Tabula Nr. 7

Lēmumi par kapitālsabiedrības izpildinstitūcijas pārstāvju un dalībnieku maiņu vai iecelšanu pa gadiem

	2014	2015	2016	2017	2018
skaits	7	2	3	1	2

Latvijas Bankas izsniegto licenču apturēšanas un anulēšanas kārtība regulēta Latvijas Bankas noteikumu Nr. 36 56. – 60. punktā.

Latvijas Bankas noteikumu Nr. 36 56. punkts nosaka gadījumus, kad Latvijas Bankas licencēšanas komisija pieņem lēmumu uz laiku līdz sešiem mēnešiem aizliegt kapitālsabiedrībai veikt ārvalstu valūtu pirkšanu un pārdošanu, apturot ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas vietas licences vai visu licenču darbību, savukārt minēto noteikumu 57. punkts nosaka gadījumus, kad Latvijas Bankas licencēšanas komisijai ir iespēja noteikt minēto ierobežojumu.

Latvijas Bankas noteikumu Nr. 36 59. punkts nosaka gadījumus, kad Latvijas Bankas licencēšanas komisija pieņem lēmumu par licences vai visu licenču anulēšanu, savukārt minēto noteikumu 60. punkts paredz gadījumus, kad Latvijas Bankas licencēšanas komisijai ir tiesības lemt par ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas vietas licences vai visu licenču anulēšanu, t.sk. ja kapitālsabiedrība neievēro Latvijas Bankas noteikumu Nr. 36, *Euro* ieviešanas kārtības likuma un citu normatīvo aktu prasības noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas, patērētāju tiesību aizsardzības, komercdarbības un fizisko personu datu apstrādes jomā.

Tabula Nr. 8

Izsniegto un anulēto licenču skaits pa gadiem

	2014	2015	2016	2017	2018
Izsniegtās licences	0	2	2	0	1
Anulētas licences	28	18	17	4	5
t.sk. pēc kapitālsabiedrības lūguma	13	10	10	-	1

t.sk. licences termiņa beigās	6	4	4	2	1
t.sk. pēc lic. komisijas iniciatīvas	9	4	3	2	3

No izsniegtajām licencēm tikai 1 gadījumā (2015. gadā) licence ir izsniegta jaunai kapitālsabiedrībai, kurai tā bija pirmā licence. Pārējās licences ir izsniegtas esošajiem tirgus dalībniekiem paplašinot savu darbību. Pārskata periodā nav bijuši iesniegumi licences saņemšanai, kas būtu atteikti. Ņemot vērā valsts nodevu par licences izsniegšanu vienai valūtu pirkšanas un pārdošanas vietai – 14 200 EUR, ir novērota tendence kapitālsabiedrībām, kuras aiziet no tirgus mēģināt pārdot savu licenci.

Šobrīd licenču izsniegšanu un Latvijas Bankas licencēto kapitālsabiedrību darbības kontroli nodrošina Latvijas Bankas licencēšanas komisija, kuras sastāvā ir pieci komisijas locekļi. Pārbaudes kapitālsabiedrībās veic gan Latvijas Bankas licencēšanas komisijas locekļi, gan citas Latvijas Bankas pilnvarotās personas (kopskaitā 11 darbinieki). Latvijas Bankas priekšsēdētājs var nozīmēt papildus citus darbiniekus pārbaudīšanai, ja tas nepieciešams pārbaudes ievērojamā apjoma dēļ, vai arī ja pārbaudes veikšanai ir nepieciešamas padziļinātas zināšanas kādā no jomām.

Latvijas Banka līdz šim veiksmīgi ir īstenojusi starptautisko sadarbību un *Estonian Financial Intelligence Unit* veicot kapitālsabiedrību pārbaudes par Igaunijas uzņēmumu, to izpildinstitūciju un dalībnieku sodāmību par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas normatīvo aktu prasību pārkāpumiem.

Darbības uzsākšana un tās kontrole vērtējama kā atbilstoša sektoram. Informācijas iegūšana par dalībnieku, kura tiešā vai netiešā īpašumā vai kontrolē ir vismaz 10% no kapitālsabiedrības pamatkapitāla vai kura citādā veidā kontrolē kapitālsabiedrības darbu vai kuras labā un interesēs kapitālsabiedrība ir izveidota, ir krietni augstāka par Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā noteiktajām prasībām. Nosakot kapitālsabiedrības patieso labuma guvēju, būtu ievērojamas Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likumā noteiktās prasības attiecībā uz patieso labuma guvēju noskaidrošanu.

Darbības uzsākšanas un kontroles risks ir vērtējams kā vidējs. Neskatoties uz to, ka Latvijas Banka iegūst informāciju par dalībniekiem un pārvaldes institūciju, ievainojamība ir saskatāma patiesā labuma guvēju līdzekļu izcelsmes nenoskaidrošanā. Neskatoties uz to, ka ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas darbības uzsākšanai nav nepieciešami lieli kapitālieguldījumi darbības vietas labiekārtošanai, jāņem vērā, ka ir nepieciešams iegādāties licenci un nodrošināt pietiekošus skaidrās naudas apjomus dažādās ārvalstu valūtās darbības nodrošināšanai. Vienlaikus ir jāņem vērā arī apstākļi, ka noziedznieki var izmantot ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas kapitālsabiedrības, kā aizsegu savai darbībai. Neskatoties uz to, ka novērota tirgus kontrakcija Latvijas Bankai būtu jāuzlabo patiesā labuma guvēja noskaidrošana, ne tikai dalībnieku noskaidrošana.

V. Uzraudzības darbību efektivitāte

Kapitālsabiedrību, kuras veic ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu, uzraudzību atbilstoši likuma "Par Latvijas Banku" 11. pantam veic Latvijas Banka. Saskaņā ar minētā likuma 10. pantu Latvijas Banka ir tiesīga pārbaudīt tās apstiprināto noteikumu un normatīvo norādījumu izpildi. Pārbaudes Latvijas Bankas uzdevumā veic pilnvarotas personas.

Latvijas Bankas uzraudzības un kontroles funkcijas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomā regulē Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likums.

Latvijas Bankas pienākumos ietilpst:

- saskaņā ar tās izstrādāto metodiku veikt regulāras pārbaudes, lai izvērtētu, kā Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma subjekti izpilda šā likuma prasības, un, konstatējot pārkāpumus, lemt par pārbaudes akta sastādīšanu un sankciju piemērošanu;
- piemērot vai ierosināt, lai citas kompetentās institūcijas piemēro normatīvajos aktos noteiktās sankcijas par normatīvo aktu pārkāpumiem, un kontrolēt šo pārkāpumu novēršanas pasākumus;

Latvijas Bankai ir tiesības apmeklēt kontrolējamajām kapitālsabiedrībām piederošās vai to lietošanā esošās telpas un veikt tajās pārbaudes un pieprasīt informāciju, kas saistīta ar Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma prasību izpildi. Papildus minētajam kontroles pasākumu veikšanas kārtību regulē Latvijas Bankas noteikumi Nr. 36

Latvijas Bankas noteikumu Nr. 36 91. un 92. punkts nosaka, ka pārbaudes tiek veiktas bez iepriekšēja brīdinājuma un saskaņošanas. Pārbaudes var veikt kapitālsabiedrības juridiskajā adresē, ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas vietā vai attālināti, pārbaudot kapitālsabiedrības iesniegtos dokumentus. Latvijas Bankas pilnvarotajām personām ir tiesības pieprasīt jebkurus dokumentus vai informāciju, kas saistīta ar kapitālsabiedrības ārvalstu valūtu pirkšanas un pārdošanas darbību, un kapitālsabiedrībai ir pienākums sniegt Latvijas Bankas pilnvarotajām personām pieprasītos dokumentus un informāciju.

Atbilstoši Latvijas Bankas noteikumu Nr. 36 93. punktam Latvijas Banka pēc savas iniciatīvas vai atbilstoši lūgumam veic informācijas apmaiņu ar citām uzraudzības un kontroles institūcijām Latvijas Republikā vai ārvalstīs, lai nodrošinātu licencēšanas mērķa sasniegšanu un samazinātu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas iespējas. Līdz šim Latvijas Banka ir veiksmīgi sadarbojusies ar vairākām Latvijas un ārvalstu institūcijām.

Pārbaudes kapitālsabiedrībās tiek veiktas atbilstoši Latvijas Bankas valdes apstiprinātajai kārtībai kapitālsabiedrību, kuras saņēmušas licenci ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanai un pārdošanai vai iesniegušas iesniegumu jaunas licences saņemšanai vai licences pārreģistrēšanai, pārbaudu veikšanas kārtība" (iekšējais normatīvais akts).

Pārbaudes tiek veiktas atbilstoši Latvijas Bankas licencēšanas komisijas apstiprinātajam pārbaudu plānam. Kapitālsabiedrību darbības pārbaudes plānu sagatavo tā, lai gadā plānotās pārbaudes aptvertu vismaz 30% no ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas vietām un katrā licencētajā ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas vietā pārbaude tiktu veikta ne retāk kā vienu reizi četros gados, kā arī ievērojot šādus principus:

- pārbaudes aptver pēc iespējas lielāku pārbaudāmo kapitālsabiedrību skaitu;
- pārbaudei prioritāri izvēlas kapitālsabiedrības ar lielāku tirgus daļu;
- pārbaudēs ietver kapitālsabiedrības ar netipiskām darbību apjoma pārmaiņām;

- kapitālsabiedrības, kurās iepriekšējās pārbaudēs konstatēti būtiski pārkāpumi, pārbauda atkārtoti;
- citas pazīmes, kas var liecināt par iespējamu normatīvo aktu prasību neievērošanu.

Papildus plānotajām pārbaudēm tiek veiktas arī pārbaudes Latvijas Bankas licencēšanas komisijas uzdevumā, ja saņemta privātpersonas sūdzība vai cita informācija par pārkāpumiem kapitālsabiedrības darbībā, kā arī pamatojoties uz tēmas (jomas) aktualitāti (jaunu normatīvo aktu prasību ieviešana, konstatēto normatīvo aktu pārkāpumu raksturs un skaits, informācija plašsaziņas līdzekļos u.c.) vai kontroles ietvaros veicot uz risku novērtējumu balstītus pasākumus, konstatētas pazīmes, kas liecina par iespējamiem ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu regulējošajos normatīvajos aktos noteikto prasību pārkāpumiem.

Standarta pārbaudes ietvaros veic:

- kapitālsabiedrības darbības un kapitālsabiedrības ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas vietas atbilstību Latvijas Bankas ārējā normatīvajā aktā noteiktajām prasībām attiecībā uz ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu;
- kapitālsabiedrības darbības atbilstības pārbaudi normatīvo aktu prasībām komercdarbības jomā;
- kapitālsabiedrības darbības atbilstību normatīvo aktu prasībām patērētāju tiesību aizsardzības jomā;
- kapitālsabiedrības darbības atbilstību noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu regulējošo normatīvo aktu prasībām;
- standarta pārbaude var tikt papildināta ar kontrolpirkumu.

Padziļinātās pārbaudes ietvaros:

- novērtē kapitālsabiedrības darbības atbilstību noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu regulējošo normatīvo aktu un kapitālsabiedrības iekšējās kontroles sistēmas politiku un procedūru dokumentu prasībām;
- nepieciešamības gadījumā pieprasa informāciju no kapitālsabiedrības un kredītiestādēm par kapitālsabiedrības norēķinu kontiem un to apgrozījumu un informāciju par darījumiem.

Padziļināto pārbaudi parasti veic kopā ar standarta pārbaudi.

Attālinātās pārbaudes laikā tiek pārbaudīta kapitālsabiedrības dalībnieku un pārvaldes institūcijas atbilstība normatīvo aktu prasībām un nodokļu parāde neesamība.

Latvijas Banka regulāri no kapitālsabiedrībām saņem informāciju par veikto darījumu apjomu ārvalstu valūtā un *euro* izteiksmē. Informācija par veikto darījumu skaitu, klientu skaitu un cita darījumus un klientus sīkāk raksturojoša informācija šobrīd sistemātiski no kapitālsabiedrībām netiek iegūta.

Pārbaudes veicēji par pārbaudes veikšanu sastāda pārbaudes aktu. Pārbaudes laikā var fotografēt un fotouzņēmumus pievienot pārbaudes aktam. Pārbaudi veic vismaz divi Latvijas Bankas darbinieki. Pārbaudes rezultātus apstiprina un nepieciešamības gadījumā kapitālsabiedrību pie atbildības sauc Latvijas Bankas licencēšanas komisija.

Papildus minētajam Latvijas Bankas licencēšanas komisija ir apstiprinājusi pārbaūžu veikšanas metodiku "Kapitālsabiedrību, kuras saņēmušas licenci ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanai un pārdošanai vai iesniegušas iesniegumu jaunas licences saņemšanai vai licences pārreģistrēšanai, pārbaūžu veikšanas metodiskie norādījumi". Metodika regulāri tiek pārskatīta, izvērtējot tās darbības efektivitāti, un nepieciešamības gadījumā aktualizēta.

Statistikas informācija par veikto pārbaūžu skaitu atspoguļota tabulā Nr. 9.

Tabula Nr. 9

Kapitālsabiedrībās veiktās pārbaudes 2014.-2018. gadā

	2016	2017	2018
Licencēto kapitālsabiedrību skaits (vietu skaits)	42 (74)	39 (70)	36 (66)
Standarta pārbaūžu skaits	27	25	23
Padziļināto pārbaūžu skaits	4	3	3
Attālināto pārbaūžu skaits	13	8	17

Šobrīd kapitālsabiedrību uzraudzību nodrošina Latvijas Bankas licencēšanas komisija, kuras sastāvā ir pieci locekļi. Pārbaudes kapitālsabiedrības veic gan Latvijas Bankas licencēšanas komisijas locekļi, gan citas Latvijas Bankas pilnvarotās personas (kopskaitā 16 darbinieki). Latvijas Bankas licencēšanas komisijas locekļu sastāvu apstiprina Latvijas Bankas prezidents, savukārt Latvijas Bankas pilnvaroto personu sastāvu apstiprina Latvijas Bankas valdes priekšsēdētājs. Latvijas Bankas priekšsēdētājs var nozīmēt papildus citus darbiniekus pārbaūžu veikšanai, ja tas nepieciešams ievērojama pārbaudes apjoma dēļ, vai arī ja pārbaudes veikšanai ir nepieciešamas padziļinātas zināšanas kādā no jomām.

Moneyval komiteja savā 5. novērtēšanas ziņojumā par Latvijas Republiku atzinusi, ka Latvijas Banka nodrošina efektīvu kontroli par kapitālsabiedrībām, kuras veic ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu, un būtiski uzlabojumi šajā jomā nav nepieciešami. Vienlaikus konstatējams, ka Latvijas Banka veic tikai klātienē pārbaudes noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas darbības jomā. Veicamo pārbaūžu tvērums ir noteikts atbilstoši pārbaudes veidam un tas netiek pielāgots atbilstoši kapitālsabiedrības riskam. Tikai padziļinātās pārbaudes pilnvērtīgi spēj novērtēt kapitālsabiedrību IKS dokumenta darbību, bet tās ir laikietilpīgas un neļauj veikt pārbaudi tikai par problēmjaudājumiem. Līdz ar to nepieciešams uzlabot uzraudzības mehānismu, lai uzraudzības pasākumi būtu samērojami ar kapitālsabiedrību risku.

VI. Sodū regulējums un pielietošana

Likuma "Par Latvijas Banku" 11. pants nosaka, ka Latvijas Banka ir tiesīga apturēt un anulēt licenci, ja kapitālsabiedrības pārkāpj normatīvo aktu prasības.

Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas likuma 77. un 78. pants nosaka ka Latvijas Banka noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomā ir tiesīga piemērot sodu atbildīgajai personai līdz 10% no kapitālsabiedrības apgrozījuma vai līdz 5 000 000 *euro*. Latvijas Bankas valde 2018. gada 5. aprīlī ir izdevusi ieteikumus Nr. 1503/7 "Ieteikumi (vadlīnijas) sankciju par normatīvo aktu pārkāpumiem noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomā noteikšanai".

Kapitālsabiedrību aptaujas dati liecina, ka visas kapitālsabiedrības uzskata, ka soda veidi un to apmēri ir pietiekami un attur no noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu regulējošo normatīvo aktu pārkāpumiem.

Latvijas Bankas licencēšanas komisijas piemēroto administratīvo sodu statistika apkopota tabulā Nr. 10.

Tabula Nr. 10

<i>Latvijas Bankas licencēšanas komisijas piemērotie sodi</i>						
	<i>Veikto pārbaužu skaits</i>	<i>Pārkāpumi saistīti ar NILL/TF</i>	<i>Rakstisks brīdinājums</i>	<i>Licences darbības apturēšana</i>	<i>Soda nauda</i>	<i>Licences anulēšana</i>
2016	28	9	6	3	0	0
2017	25	10	8	1	0	1
2018	40	14	10	0	4	0

Latvijas Banka esošo tiesisko regulējumu uzskata par pietiekošu un efektīvu. Lai arī naudas sodi praksē tiek pielietoti mazāk kā gadu, ir novērojama pozitīva tendence kapitālsabiedrību atbildības līmenī un IKS dokumentos noteiktās kārtības un normatīvo aktu prasību izpildē. Ņemot vērā Aptaujā minētos ierosinājumus, Latvijas Bankai būtu nepieciešams paredzēt minimālās soda naudas sliekšņus, lai nodrošinātu, ka tie ir atturoši arī mazākajām kapitālsabiedrībām ar nelielu apgrozījumu.

VII. Kapitālsabiedrību iekšējās kontroles sistēmu darbības efektivitāte

Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma 6. pants nosaka, ka kapitālsabiedrības atbilstoši savam darbības veidam veic pasākumus, lai noskaidrotu, novērtētu un izprastu savai darbībai un klientiem piemītošo noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas risku un, pamatojoties uz veikto riska analīzi, izveido noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas iekšējās kontroles sistēmu, tai skaitā izstrādājot un dokumentējot attiecīgas politikas un procedūras.

Visas kapitālsabiedrības ir veikušas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas risku novērtējumu, kas iesniegti Latvijas Bankā un tiek izvērtēti regulāro uzraudzības darbību ietvaros. 2018. gadā pārbaudot divu kapitālsabiedrību noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas riska novērtējuma dokumentus, abos tika konstatētas nepilnības.

Atbilstoši Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma 8. pantam kapitālsabiedrībām regulāri jāizvērtē iekšējās kontroles sistēmas darbības efektivitāte, ievērojot papildu riskus, kas var rasties jaunu tehnoloģiju ieviešanas un attīstības rezultātā, un, ja nepieciešams, jāveic pasākumi iekšējās kontroles sistēmas efektivitātes uzlabošanai. Ārvalstu valūtas skaidras naudas pirkšana un pārdošana ir diezgan statisks tirgus, kurā jaunas tehnoloģijas īsti vēl nav ieviestas. Neskatoties uz to, Latvijas Banka kontroles pasākumu ietvaros bieži konstatē, ka kapitālsabiedrībām nav izpratnes par iekšējās kontroles sistēmas darbības efektivitātes izvērtēšanu. Latvijas Banka nav izdevusi detalizētas vadlīnijas, pēc kurām veikt iekšējās kontroles sistēmas darbības efektivitātes izvērtēšanu, bet praksē saskaras ar apstākli, ka kapitālsabiedrības ar iekšējās kontroles sistēmas darbības efektivitātes izvērtēšanu saprot pārbaudi vai Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma

finansēšanas novēršanas likuma un Latvijas Bankas noteikumu Nr. 158 normas ir iekļautas IKS dokumentā, nevērtējot vai ikdienas darbā tās ir praktiski īstenojamas, vai veicot vienkāršotu funkcijas auditu.

Latvijas Banka kontroles pasākumu ietvaros bieži konstatē nepilnības IKS dokumentos, jo tie nav sagatavoti atbilstoši kapitālsabiedrības riska līmenim vai sagatavoti pavirši, piemēram, paredzot tikai vienkāršotu un padziļinātu klientu izpēti. Praksē tiek konstatēts, ka Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma un Latvijas Bankas noteikumu Nr. 158 prasības tiek ievērotas, vienlaikus neievērojot IKS noteiktās prasības, piemēram, darbinieku apmācības ir veiktas un reģistrētas, bet ne tādā veidā un formā, kā paredz IKS.

Apmēram trešajā daļā pārbaužu (tabulā Nr. 9) ir konstatēti NILLTF pārkāpumi. Izplatītākie pārkāpumi ir nepietiekamas zināšanas, kas konstatētas 53% gadījumu un neatbilstoša klientu izpēte, t.sk. klientu izpētes dokumentēšana, kas konstatēts 50% pārbaužu. Šie pārkāpumi galvenokārt izriet no kasieru darba, kas nozīmē, ka lai uzlabotu IKS efektivitāti ir nepieciešams uzlabot kasieru darbu vai ieviest kontroles, kas palīdzētu kasieriem pildīt savus pienākumus. Tajā pašā laikā lielai daļai kapitālsabiedrību nav ieviesta datorizēta darījumu uzskaitē, kas vienlaikus varētu arī palīdzēt nodrošināt, ka kasieris veic pienācīgu klienta izpēti.

Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma 10. pants nosaka, ka kapitālsabiedrība nosaka struktūrvienību vai iecel vienu vai vairākus darbiniekus, kas ir tiesīgi pieņemt lēmumus un ir tieši atbildīgi par likuma prasību ievērošanu un par to, lai tiek nodrošināta informācijas apmaiņa ar attiecīgo uzraudzības un kontroles institūciju. Likuma 10. pants neparedz, ka atbildīgās personas funkcijai jābūt neatkarīgai. Papildus Likuma 10. paredz, ka likuma subjekts nozīmē par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomu atbildīgo valdes locekli. Ņemot vērā, ka kapitālsabiedrībās, atskaitot kasierus bieži vien strādā tikai viens vai divi darbinieki, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas uzraudzības un vadības jeb peļņas gūšanas balansēšanu veic viena un tā pati persona, kura ir tieši ieinteresēta peļņas palielināšanā.

Latvijas Bankas novērojumi liecina, ka IKS dokumentu kvalitāte un iekšējās kontroles sistēmas darbības efektivitāte korelē ar kapitālsabiedrības izmēru un identificēto darījumu apjomu. Minētais norāda uz to, ka, jo vairāk IKS dokuments tiek ikdienas darbā izmantots, jo labāk kapitālsabiedrības darbinieki pārzina tā normas.

VIII. Uzraudzības un ziņošanas par aizdomīgiem darījumiem efektivitāte

Atbilstoši Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma 11. pantam kapitālsabiedrībai jāveic klienta izpēte gadījumos, kad darījums (vai vairāku saistītu darījumu) darījuma kopējā summa pārsniedz 1500 EUR vai ja darījums atbilst vismaz vienai no neparasta darījuma pazīmju sarakstā ietvertajām pazīmēm vai rodas aizdomas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, terorisma finansēšanu vai šo darbību mēģinājumu.

Tāpat, atbilstoši Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma 20. pantam kapitālsabiedrībai jāveic klientu un to veikto darījumu uzraudzība, īpašu uzmanību pievēršot:

- klientam netipiski lieliem, sarežģītiem darījumiem vai savstarpēji saistītiem darījumiem, kuriem šķietami nav ekonomiska vai nepārprotami tiesiska mērķa;
- darījumiem, kuros piedalās personas no trešajām valstīm.

Attiecībā uz klientu darījumu uzraudzību Latvijas Bankas noteikumu Nr. 158 45. – 50. punkts paredz, ka kapitālsabiedrība nodrošina klientu veikto darījumu pastāvīgu uzraudzību, t.sk. to atbilstoši dokumentējot.

Latvijas Bankas veikto kontroles pasākumu ietvaros tiek konstatēts, ka kapitālsabiedrības piemēro normatīvo aktu prasības noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas jomā formāli, galvenokārt pārkāpjot IKS dokumentos noteiktās procedūras, attiecībā uz klientu un to darījumu uzraudzības veikšanas regularitāti un dokumentēšanas kārtību. Vienlaikus jāsecina gan, ka šādi pārkāpumi, galvenokārt, ir mazākās kapitālsabiedrībās ar salīdzinoši mazu identificēto darījumu skaitu, kā rezultātā nav darījumu, ko uzraudzīt.

Par problēmām, kas saistītas ar aizdomīgu darījumu konstatēšanu un ziņošanu par tiem, liecina Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas dienesta sniegtā informācija par Latvijas Bankas licencēto kapitālsabiedrību sniegtajiem ziņojumiem par neparastiem un aizdomīgiem darījumiem (tabula Nr. 11).

Tabula Nr. 11

Latvijas Bankas licencēto kapitālsabiedrību sniegtie ziņojumi par neparastiem un aizdomīgiem darījumiem

	2016	2017	2018
<i>Latvijas Bankas licencēto kapitālsabiedrību ziņojumu skaits</i>	1581	1381	2657

Lai arī 2018. gadā ir novērojams ziņošanas pieaugums, ir jāņem vērā, ka neparasta darījuma pazīme 2018. gadā tika samazināta no 8 000 *euro* uz 5 000 *euro*, līdz ar to nav iespējams objektīvi vērtēt ziņošanas izmaiņas pārskata periodā. Atskaitot pārkāpumus ziņošanas termiņos Latvijas Banka kontroles pasākumu ietvaros nav konstatējusi būtiskus pārkāpumus ziņošanā Kontroles dienestam.

IX. Informācijas par patiesā labuma guvēju pieejamība

Atbilstoši Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma prasībām kapitālsabiedrībām, veicot klienta izpēti, ir pienākums noskaidrot klienta patieso labuma guvēju.

Atbilstoši Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma 18. pantam kapitālsabiedrība gadījumos, kad veic klienta izpēti, noskaidro klienta patieso labuma guvēju un, balstoties uz risku novērtējumu, veic nepieciešamos pasākumus, lai pārliecinātos, ka noskaidrotais patiesais labuma guvējs ir klienta patiesais labuma guvējs.

Kapitālsabiedrība noskaidro klienta patieso labuma guvēju vismaz vienā no šādiem veidiem:

- saņemot klienta parakstītu paziņojumu par patieso labuma guvēju;
- izmantojot ziņas vai dokumentus no Latvijas Republikas vai ārvalsts informācijas sistēmām;
- pats noskaidrojot patieso labuma guvēju, ja ziņas par to nevar iegūt citādi.

Kapitālsabiedrība, balstoties uz klienta riska izvērtējumu, veic nepieciešamos pasākumus, lai pārliecinātos, ka sākotnēji noskaidrotais patiesais labuma guvējs ir klienta patiesais labuma guvējs.

Atbilstoši Latvijas Bankā iesniegtajiem kapitālsabiedrību IKS dokumentiem kapitālsabiedrības ir noteikušas klientu, t.sk. patieso labuma guvēju noskaidrošanas kārtību. Atbilstoši kapitālsabiedrību IKS dokumentiem kapitālsabiedrības, veicot klienta identifikāciju, noskaidro patieso labuma guvēju, lūdzot klientam rakstiski apliecināt, vai klients veic darījumu savās vai patiesā labuma guvēja interesēs. Ja klients rakstiskā apliecinājumā norāda, ka patiesais labuma guvējs ir cita persona, tad klientam lūdz pilnvarojumu rīkoties patiesā labuma guvēja vārdā un veic patiesā labuma guvēja identifikāciju un izpēti. Juridisko personu patiesā labuma guvēju noskaidro, veicot juridiskās personas identifikāciju un noskaidrojot patieso labuma guvēju ar publiski pieejamo valsts un privāto informācijas sistēmu palīdzību.

Vienlaikus konstatējams, ka kapitālsabiedrībām trūkst iespēju pārliecināties par klientu sniegtās informācijas par patiesajiem labuma guvējiem atbilstību objektīvajiem apstākļiem, it īpaši attiecībā uz fiziskajām personām, gan rezidentiem, gan nerezidentiem, jo valsts informācijas sistēmas, kas satur fizisko personu identifikācijas datus un informāciju par fizisko personu sodāmību (administratīvo un kriminālo) nav publiski pieejamas. Turklāt Latvijas Bankas licencētajām kapitālsabiedrībām atšķirībā, piemēram, no kredītiestādēm, nav tiesību pieprasīt informāciju no Iedzīvotāju reģistra, Valsts ieņēmumu dienesta datu bāzēm, Sodreģistra utt. Vienlaikus Latvijas Bankas licencētajām kapitālsabiedrībām trūkst iespēju pārliecināties par klientu sniegtās informācijas par patiesajiem labuma guvējiem patiesumu attiecībā uz juridiskajām personām, kas ir reģistrētas ārvalstīs.

Vienlaikus, novērtējot risku, ņemams vērā, ka lielāko daļu kapitālsabiedrību darījumu ar klientiem sastāda gadījuma rakstura darījumi par salīdzinoši nelielām summām. Pēc Kapitālsabiedrību aptaujas datiem tikai aptuveni 25% kapitālsabiedrību vidējais viena darījuma apjoms pārsniedz 500 EUR. Un, atskaitot vienu kapitālsabiedrību, sadarbība ir veikta tikai ar Latvijā reģistrētiem uzņēmumiem. Latvijas Bankas kontroles pasākumu ietvaros iegūtā informācija liecina, ka darījumi ar juridiskajām personām veikti atbilstoši to darbības profilam (tūrisma industrija) par salīdzinoši nelielām summām no šo uzņēmumu kopējā apgrozījuma.

X. Kapitālsabiedrību personāla godīgums/ētiskums un zināšanas par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu

2018. gada beigās ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanas un pārdošanas tirgū darbojās 36 kapitālsabiedrības. Atbilstoši kapitālsabiedrību aptaujai 2018. gada beigās tikai piecās no kapitālsabiedrībām darbojās vairāk kā 10 darbinieki un 16 kapitālsabiedrībās darbojās mazāk par pieciem darbiniekiem (tabula Nr. 12).

Tabula Nr. 12

Nodarbināto skaits Kapitālsabiedrībās

Darbinieku skaits	2016	2017	2018
1-4 darbinieki	16	16	16
5-10 darbinieki	11	11	11
11 vai vairāk darbinieki	5	5	5

Darbinieku zināšanu trūkums ir viens no biežāk sastopamajiem noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas prasību pārkāpumiem kapitālsabiedrību darbībā. NRA ietvertā informācija liecina, ka kapitālsabiedrības, kuras darbojas valūtas maiņas sektorā, ir iesaistītas vismaz piecos ierosinātos kriminālprocesos. Vienlaikus nav pieejama informācija, ka pret kādu no kapitālsabiedrības, kas darbojās 2018. gada beigās, darbiniekiem būtu uzsākts kāds kriminālprocess vai bijis notiesājošs spriedums.

Atbilstoši kapitālsabiedrību aptaujas rezultātiem faktiski visās kapitālsabiedrībās pastāv darbinieku atlases kritēriji, t.sk. vērtējot darbinieku sodāmību. Kapitālsabiedrības uzskata, ka to darbinieki ir lojāli un neiesaistās kriminālās darbībās. Apmēram pusei kapitālsabiedrību ir paredzēti formāli disciplinārsodi par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas procedūru pārkāpšanu, bet arī citos gadījumos vadība tos var piemērot pēc saviem ieskatiem. Kopumā pēdējo triju gadu laikā tikai piecas kapitālsabiedrības ir piemērojušas disciplinārsodus saviem darbiniekiem t.sk. divos gadījumos arī kapitālsabiedrībās, kurās šādi sodi nav formāli paredzēti.

Latvijas Bankas veikto kontroles pasākumu ietvaros un atbilstoši atsevišķu kapitālsabiedrību sniegtajai informācijai secināts, ka vairākās kapitālsabiedrībās darbinieku atlases kritēriji un to darba atalgojums ir zems. Vienlaikus trūkstot darbinieku, kā rezultātā arī kapitālsabiedrības darbojas ar tiem darbiniekiem, kas tām ir pieejami un rezultātā kvalifikācija ir salīdzinoši zema. Tas gan nav attiecināms uz visām kapitālsabiedrībām, bet galvenokārt uz mazākajām.

Kapitālsabiedrību darbinieku skaitu galvenokārt veido kasieri. NILLTF uzraudzības funkciju lielākoties īsteno valdes loceklis (bieži vien vienīgais valdes loceklis un īpašnieks) vai kāds cits kapitālsabiedrības darbinieks amatu savienošanas kārtībā. ņemot vērā zemo darījumu īpatsvaru, kur nepieciešama klienta izpēte, kapitālsabiedrības nosaka, ka tās rezultātus atzīst atbildīgā persona, tādejādi dodot iespēju nodarbināt mazāk kvalificētus darbiniekus. Šādā situācijā nav iespējams nodrošināt neatkarīgu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas uzraudzības funkciju un faktiski nav iespējama arī anonīma ziņošana par pārkāpumiem kapitālsabiedrības darbā. Tajā pašā laikā, atbilstoši Kapitālsabiedrību aptaujas rezultātiem šādu sistēmu formāli ir ieviesušas vairākas kapitālsabiedrības, ne tikai lielākās. Jāņem vērā, ka arī Latvijas Banka šobrīd nepiedāvā iespēju saņemt anonīmus ziņojumus par kapitālsabiedrību darbu.

Latvijas Banka regulāri rīko izglītojošos seminārus par noziedzīgi iegūtu līdzekļu un terorisma finansēšanas novēršanas jautājumiem kapitālsabiedrību darbiniekiem, kas norīkoti par atbildīgajām personām noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomā. Semināri rīkoti 2016., 2017. un 2018. gadā. Semināros parasti piedalās visu licencēto kapitālsabiedrību atbildīgie darbinieki. Semināru ietvaros Latvijas Bankas licencēšanas komisija sniedz informāciju par aktualitātēm noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomā, kā arī informē par kontroles pasākumu ietvaros konstatētajiem Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma un licencēto kapitālsabiedrību IKS dokumentu prasību pārkāpumiem, izskaidro pārkāpumu pieļaušanas iemeslus un sniedz rekomendācijas, kā novērst konstatētos pārkāpumus un nepieļaut to atkārtosanos.

Atbilstoši Latvijas Bankas noteikumu Nr. 158 71. un 72. punktam kapitālsabiedrības nodrošina, ka obligāti ir veicamas jauno darbinieku mācības iekšējās kontroles sistēmas jautājumos, kā arī regulāras, vismaz reizi gadā, patstāvīgo darbinieku mācības noziedzīgi iegūtu līdzekļu un terorisma finansēšanas novēršanas jautājumos. Atbilstoši Kapitālsabiedrību aptaujas rezultātiem, kapitālsabiedrības par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jautājumiem veic vienu vai divas apmācības gadā un tikai četras kapitālsabiedrības regulāri veic vairāk par divām apmācībām gadā. Kapitālsabiedrību pārstāvji reti apmeklē ārējās apmācības, vienlaikus priekšroku dodot Latvijas Bankas organizētajiem semināriem; tajos parasti tiek pārstāvēta lielākā daļa kapitālsabiedrību.

Neskatoties uz minēto, Latvijas Bankas licencēšanas kontroles statistika liecina par to, ka vairumā licencēto kapitālsabiedrību darbinieku zināšanas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomā kopumā ir novērtējamas kā vājas.

Kapitālsabiedrībās, kurās ir maz tādu klientu, kuru darījumu apmērs sasniedz izpētes sliekšni (un arī tajos gadījumos, kad sasniedz tie ir gadījuma rakstura klienti, kuri neveic atkārtotus darījumus) lielākoties pietiek ar vienkāršotu klienta izpēti. Augstākminēto apstākļu rezultātā kapitālsabiedrības pie šādas scenārija nav ieinteresētas investēt noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas jomas prasību pārzināšanā, jo šīs zināšanas netiek pielietotas praksē. Šādā situācijā kapitālsabiedrības nav ieinteresētas izpildīt vairāk par minimālajām Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas likuma prasībām, kā rezultātā neuzturot pietiekamas zināšanas un kompetenci.

XI. Terorisma finansēšanas risks

Latvijas terorisma finansēšanas risks NRA ir novērtēts, kā zems. Atskaitot atsevišķus gadījumus, kur fiziska persona ir devusies piedalīties militārajā konfliktā nav identificēti gadījumi kur Latvijā, skaidrā naudā būtu veikta terorisma finansēšana. Ņemot vērā minēto terorisma finansēšanas risks ārvalstu valūtas maiņas sektorā ir uzskatāms par zemu.

XII. Secinājumi

Skaidras naudas ārvalstu valūtas pirkšanas un pārdošanas sektors ir salīdzinoši neliels, vienlaikus ar augstu draudu līmeni, kuru galvenokārt nosaka skaidrā nauda un tās anonīmā daba.

Sektors ir atbilstoši regulēts, t.sk. nosakot minimālās prasības un limitus klientu izpētei samazinot draudus. Darbības uzsākšana tiek regulēta, t.sk. Latvijas Bankai veicot arī esošo tirgus dalībnieku atbilstības pārbaudes. Latvijas Banka veic pārbaudes visiem tirgus dalībniekiem, bet pārbaūžu standartizētā daba samazina to efektivitāti. Neskatoties uz to Latvijas Banka spēj atklāt pārkāpumus un piemērot soda sankcijas. Minētais norāda uz darbojošos sistēmu, kas samazina no draudiem identificēto risku uz vidēju.

Izvērtējot risku, ņemams vērā arī kapitālsabiedrību, kas veic ārvalstu valūtu skaidrās naudas pirkšanu un pārdošanu, mērķis gūt peļņu prevalē pār mērķi nodrošināt noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanu regulējošo normatīvo aktu prasības, kas uzskatāms par izdevumu posteni. Uz to norāda Latvijas Bankas veikto kontroles pasākumu ietvaros konstatētie attiecīgo normatīvo aktu

pārkāpumi, IKS sistēmu kvalitāte un darbības efektivitāte, kā arī personāls. Neskatoties uz minēto kapitālsabiedrības, ar lielāko darījumu apjomu ir izveidojušas atbilstošas sistēmas un nodrošina atbilstošu kvalitāti. Rezultātā kopējo sektora riska vērtējumu tas nemaina, atstājot vidējā līmenī.